

Miroslav Tížik, Ľubomír Sivák (eds.):

Svetonázorové dilemy, ateizmus

a náboženská viera na Slovensku

Bratislava, Sociologický ústav SAV 2018,
308 s.

Editori recenzovanej publikácie Miroslav Tížik a Ľubomír Sivák sa zamerali na jednu z kľúčových oblastí empirických výskumov – výskum religiozity na Slovensku. Reprezentatívne výskumy tejto oblasti názorov obyvateľstva sa robili v rokoch 1968 a 1989.

Monografia je rozdelená na dve časti. V prvej sa autori zaoberajú videním vzniku a vývoja sociológie náboženstva na Slovensku v období štátneho socializmu. Túto oblasť výskumu v sfére spoločenských vied kedy zastrešoval Ústav vedeckého ateizmu Slovenskej akadémie vied (SAV), ktorý existoval v rokoch 1971 až 1990. Preto je podstatná časť analýzy zostavená s rozhovorov s jeho niekdajšími pracovníkmi Jaroslavom Čelkom, Bohumírom Kvasničkom a Ľubomírom Sivákom. Kniha sa však čiastočne mapuje aj históriu slovenskej sociológie výskumu verejnej mienky.

Ako poznamenávajú autori monografie, vznik tejto oblasti vedy nebol vždy spojený s Ústavom vedeckého ateizmu SAV. V metodológii ich výskumu vychádzajú z koncepcie vedeckých, kultúrnych alebo akademických polí Pierra Bourdieua. Poznamenávajú, že vedecký ateizmus skúmal nielen náboženské, ale aj nenáboženské predstavy o svete.

Vývoj sociológie náboženstva vidia autori v troch etapách. Sú to etapy v rokoch 1948–1960, 1961–1969, 1970–1990. Prinášajú opis inštitucionálnych vzťahov v rámci Filozofického ústavu SAV, ktoré sa menili pre postavenie sociológie ako takej, a sociológie náboženstva v rámci neho. Poznamenávajú, že výskum *O svetonázorových postojoch obyvateľov na Slovensku*, realizovaný na jeseň 1968, bol kľúčovým krokom pri uzákonnení empirického výskumu v danej oblasti. Jeho význam je o to väčší, že uvedený výskum sa stal vzorom pre reprezentatív-

ne výskumy verejnej mienky Ústavu pre výskum verejnej mienky, ktorý bol neskôr pričlenený k Štatistickému úradu Slovenskej republiky. Pripomeňme si, že Kabinet vedeckého ateizmu SAV vznikol v decembri 1970 a na Ústav vedeckého ateizmu bol premenovaný v marci 1971.

V závere prvej kapitoly knihy sa končí tromi biografickými rozhovormi. Prvý s Jaroslavom Čelkom, kľúčovou postavou sociológie náboženstva, či ateizmu, ktorý hovorí o ľuďoch z danej oblasti výskumu. Druhým je rozhovor s Bohumírom Kvasničkom, venovaný rozbehu tohto odvetvia sociológie. Respondent hovorí o vzniku disciplíny, najmä o tom, ako sa problematika sociológie náboženstva, či vedeckého ateizmu presúvala takpovediac z ústavu do ústavu v rámci SAV. Spomína si, že pojem vedecký ateizmus, bol prekladom sovietskeho pojmu „naučnýj ateizm“. Tretí je rozhovor s Ľubomírom Sivákom, ktorý vstúpil do sociológie ako absolvent štúdia v danom odbore.

Druhá časť monografie prináša tiež tri rozhovory o budovaní sociológie náboženstva a nielen nej. Prvý rozhovor sa venuje vzniku a vývoju sociológie náboženstva, ktorá bola zastrešená SAV. Je s Jaroslavom Čelkom. Pre čitateľa sú zaujímavé okolnosti vzniku prvej inštitúcie pre výskum verejnej mienky, ktorý vznikol o Kabinet pre výskum verejnej mienky pod strechou Osvetového ústavu v roku 1967. O desať rokov neskôr bol kabinet povýšený na Ústav pre výskum verejnej mienky. Pôsobil v rámci rezortu niekdajšieho Ministerstva kultúry SSR. Kabinet a neskôr ústav mal vzťahy s partnerskými pracoviskami v Prahe, Ľubľane, Moskve, či v Budapešti. Výskum religiozity sa pripravil v roku 1967. Fáza zberu empirických údajov bola na jeseň 1968, na prelome septembra, a správa z výskumu v roku 1969. Údaje a výskumnú správu autori poskytli nielen verejným inštitúciám, ale aj novinárom.

Respondent pripomína, že je potrebné rozlišovať rôzne typy ateizmu – vedecky

motivovaný, zdôvodňovaný, vulgárny, protináboženský, bezhodnotovo neveriaci.

V rámci Ústavu vedeckého ateizmu SAV vzniklo sociologické oddelenie. V podmienkach Slovenska išlo o budovanie novej disciplíny. Ústavu sa však nie veľmi darilo s empirickými výskumami. Spomína si, že výskumy zamerané na religiozitu robil v rokoch 1971, 1973, 1975 a 1976 Ústav pre výskum verejnej mienky.

Tretím respondentom bol Ľubomír Sivák. Jeho najväčším vedeckým vzorom bol Alexander Hirner, priekopník sociológie na Slovensku. Ten históriu československej sociológie študentom diktoval. Mnohí sa zamýšľali prečo? Zrejme ju nemohol vydať, preto mnohým študentom v podstate nadiktoval svoju knihu počas prednášok. O riaditeľovi Ústavu vedeckého ateizmu SAV povedal, že vďaka nemu sa z výskumného ústavu nestala ideologicko-propagandistická inštitúcia. Ústav viedol Félix Vašečka, slovenský právnik, politik a publicista. Ústav vydával od roku 1972 dvojmesačník *Ateizmus*. Vydal aj *Slovník vedeckého ateizmu*.

Monografiu dopĺňujú rozsiahle prílohy, ktorých obsahom sú životopisné údaje,

ale aj faximile rôznych dokumentov, ktoré sa týkajú sféry sociológie náboženstva na Slovensku.

V monografii by však mohli byť aj štatistické údaje z citovaných výskumov, prípadná ich komparácia s údajmi výskumov po roku 1989, ktoré robil Ústav pre výskum verejnej mienky. Tento fakt, že v monografii absentujú komparácie výskumov považujeme, za priestor, ktorému by sa mohli autori venovať v budúcnosti. Za nedostatok monografie považujeme to, že nemá chronologický dej. To by predpokladalo to, že autori by zvolili inú formu spracovania. Znamenalo, že nezverejnili nezmenené rozhovory s respondentmi, ale usporiadali by ich obsah do časovej následnosti. Otázne je aj to, či jedna a tá istá osoba môže byť osobou pýtajúcou a v inej časti monografie je respondentom.

Monografia sa môže stať inšpiráciou pre iných výskumníkov z oblasti histórie sociológie v iných odvetviach výskumu, ale aj teórie, prípadne primárnym zdrojom pre sekundárne spracovanie starších výsledkov výskumu.

Vladimír Bačišin